

– הנה מבואר שר' יוחנן סובר מליח הרי הוא כרותח וכמבושל. וע' להלן בפרק חמשי בר"ן (דף לח: בדפי הרי"ף) שכתב שזה שאמרו בשבת (עה:): שאין במליחת אוכלין משום מעבד – דוקא משום 'מעבד' אין, אבל יש בזה משום 'בישול'. (וע"ע נוב"י יו"ד מג; רש"ש חולין צז.).

ובברכות (לח:): הוכיחו שהשלקות אינן מאבדין ברכתן הקודמת, ממה שר' יוחנן אכל כזית מליח וברך עליו תחילה וסוף, הרי אע"פ ששלקו נשאר בדינו. ומבואר שהחשיב את המליח כאילו שלקוהו. והטעם הוא משום שהמליחה נחשבת כבישול (מהרע"ר שיחי').

דף לט

'אמר רבינא: האידינא דקא שפכי ביה נהר גוזא ונהר גמדה – אסירי' –

... וכיון שצריך מי שיעיד שראה אותם קודם שנקלפו, שהיה להם קשקשים, הרי יש להצריך שיהיה שם משגיח שיראה כל דג ודג, דהרי ודאי כשנצדו ברשת אחת שהוא גדול מאד שניצודין שם אלפי דגים, איכא שם הרבה מיני דגים טהורים וטמאים כדרך הימים והנהרות, ואם כן צריך לבדוק כולן ממש, כל חד וחד, דהוא כודאי איכא שם גם דגים טמאים, ולא נבטל אף דג אחד, אף אחר שראה המשגיח שנבדקו רובן והיו דגים טהורין. ואין לסמוך על אלו שאומרים שאין בים ונהר ההוא דגים טמאים, דהא פלוסא ואספמיא ודבב נהרא שבזמן ר' אבהו ובזמן אביי לא היו שם דגים טמאים, אמר רבינא בע"ז דף ל"ט ע"א דהאידינא דקא שפכי ביה נהר גוזא ונהר גמדה אסירי, ועתה בזמננו כבר עירבו כל הימים שבעולם על ידי חפירות וכמעט כל הנהרות איכא מים מעורבין מנהרות אחרים, שלכן אין לסמוך על זה אף אם היה האמת שאיוו זמן לא היה שם דגים טמאים, וכל שכן שאין לידע כלל שהיה אף שעה אחת כן, ולכן ודאי איכא בכל ימים ונהרות גם דגים טמאים.

... ולכן מוכרח להיות משגיח שיהיה שם כל העת... אבל בכאן שנקלפים במכונות גדולות ובזמן קצר כבר נקלף אף בשעה קטנה שיאמדו שודאי יתאחר, הרי יכולין לערב כמה דגים טמאין. וגם בענין יוצא ונכנס אף במקום שסגי בזה – רבו המכשולות שמקילין בזה הרבה, עד שכניסתם הוא לפעמים רחוקות, שכבר יודעין הבעלים והפועלים בערך ולא מירתתי כלל, אבל בקילוף הדגים צריך להיות במקום ההוא משגיח תמידי ממש.

וכשנשלחו דגים כשרים הקלופים וחתיכות דגים וקרבי דגים ממקום ההוא למי ששולחים – צריך שתי חותמות... (מתוך אגרות משה יו"ד ח"ג ח).

וכבר כתב כן המאירי: 'בזמנים הללו אין לסמוך על זה, שמא אין אנו בקיאים או שמא מים שממקומות אחרים נשפכים לשם ולא נודע לנו'.

'אמר אביי: האי חמרא דימא – שרי, תורא דימא – אסיר' – לא נתבאר בגמרא מה הם סימני הטהרה דבהמות הים. [סימני פרסה וגרה לכאורה לא נאמרו אלא בשל יבשה, והרי מבואר בתוס' כאן שעז של יבשה ועז של ים – כלאים זה בזה, כלומר שהם שני מינים נפרדים].

וכתב הרמב"ם (מאכלות אסורות ב,יב): 'האוכל כזית משרץ המים – לוקה מן התורה... כללו של דבר: כל שאינו בצורת הדגים, לא דג טמא ולא דג טהור, כגון כלב המים והדלפון והצפרדע וכיוצא בהן'. ובפרי מגדים (פג) כתב שהכל תלוי בסנפיר וקשקשת, ו'חמרא דימא' שהתירו כאן – יש לו סנפיר וקשקשת, וגם הרמב"ם שאסר חיות הים – משום שאין להם סנפיר וקשקשת (מהרע"ר).

משיכלי חירי' – ספלים לבנים.

קרי אנפשיה לא יאנה לצדיק כל און – כל און בגימטריא: אוכל טמא (תוס' הרא"ש חולין ה:).

עבדיה דר' לוי הוה קא מזבין חילתיתא... עבדו של חבר הרי הוא כחבר' – אבל לולא שהיה דינו כחבר, לא היה נאמן. ואף על פי שלא נחשדו עמי הארץ בכל מה שאסרו חכמים, נראה שהעבדים סתמם פרוצים הם וראוי לחוש להם בשל סופרים (עפ"י רמב"ן).

– אם כי הדיון כאן אינו אלא לענין נאמנות עבד של חבר ואשתו, מבואר בכמה מקומות שגם לענין הכבוד חייבים לכבדם כחבר – ע' בקדושין ע"ב כב לענין קדימה בעבד של חבר. וכן לענין קימה באשת חבר, ע' שבועות ל' (וע' ביוסף דעת שם).

וכן לענין שאר קרוביו של חכם, מצינו (בכתובות קה: והוריות יג) שחייבים לכבדם. וכתב ב'גליון מהרש"א' (יו"ד ר"ס רמב) בשם הריטב"א שחייב קרוב של חכם – מדרבנן. ואולם לפי המבואר בשבועות שם מוכח שבאשת חבר הוא חייב דאורייתא (מהרע"ר).

אבל אשת חבר שנשאת לעם הארץ, וכן בתו של חבר שנשאת לעם הארץ, וכן עבדו של חבר שנמכר לעם הארץ – אינן צריכין לקבל דברי חברות לכתחלה. דברי רבי מאיר... – לפרש"י (בבכורות ל) מדובר כשחזרו לבית החבר. משמע שכל עוד הם תחת עם הארץ – ודאי מורגלים בהרגליו וצריכים קבלה לדברי הכל. וכן יש בתוספתא (דמאי ב. והובאה ברמב"ם מעשר י): בנו של חבר או עבדו של חבר שהיו למודין אצל עם הארץ – צריכין לקבל'.

ואולם משמע ברמב"ם שהוא מפרש ברייתא זו כפשוטה. וצריך לפרש שמדובר בימים הראשונים לשהותם אצל עם הארץ, טרם הורגלו במנהגותיו, שלכן לתנא קמא אין צריכים לקבל. ולפירוש זה מובנת ראיית רבי שמעון בן אלעזר כפשטותה; מכך ששינתה האשה את מנהגיה כאשר נישאת לעם הארץ (עפ"י 'לקוטי הלכות' בכורות).

מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפילין על ידו' – אין להוכיח מכאן שאשה או קטן, הגם שאינם מצווים בתפילין, רשאים לקשור תפילין לאחר – שיש לדחות שמדובר שהיתה מסייעתו בקשירה ולא קשרה ממש (וכן משמעות דברי התוס' במנחות לו.). ואולם בתשובת מהר"ם שיק (או"ח טו) כתב אודות חולה משותק, שהאשה כשרה לקשור לו תפילין. וטעמו שאף כי איננה מצווה, שייכת היא במצוות שהזמן גרמן.

בשו"ת שבט הלוי (ח"א ח) תמה על סברתו, אבל צידד סברה אחרת; שאין הקשירה עיקר המצוה אלא ההנחה על הגוף, הלכך ניתן לקשור על ידי מי שאינו מצווה. אך היות וסברא זו אינה ברורה, כתב שם לכתחילה להחמיר בדבר שלא יקשור אלא מי שמצווה במצות תפילין, וכשאי אפשר – יקשור כל אדם. וכן דעת כמה פוסקים, שאין לקשור לו אלא מי שמצווה בתפילין (ע' בשו"ת תשורת שי מהדו"ק תריח ומהדו"ב כג–כד בשם ר"ש קלוגר; צ"ץ אליעזר ח"ג ז). ויש שכתבו שאם זה שמניחים עליו אינו מסייע כלום – אין לו לברך (ע' שו"ת יד הלוי א). ויש חולקים (ע' במצויין בשו"ע הקצ' פרק יד הערה 31).

עוד נראה שאין מכאן כל ראייה לנידון, כי היתה קושרת לו תפילין על ידו' [ובבכורות ל: הגרסה 'קובעת לו תפילין' והיא היא] – יתכן שאין הכוונה על זרועו (עתוס' מנחות שם שפרשו כן, ויתכן שגרסו 'זרועו', ע"ש) אלא 'על ידו' – בשבילו, (כעין שמצינו פעמים רבות בלשון רז"ל, וכדלעיל לב). רוצה בקיומו על ידי דבר אחר' – כלומר, בשביל דבר אחר, שהיתה

מכונה לו את התפלין וקושרתם לצורכו. ודומיא דקשרי מוכס שהכיתנם עבדו, ולא שקשרה לו על גופו. וכן נראה קצת מדברי הגהות מיימוניות (ציצת א, ט) שהביאו מכאן להקשות על שיטת רבנו תם שהכנת החפץ של מצוה צריכה להעשות ע"י המצוה בדבר. ע"ש.

(ע"ב) 'זהרובדבניות אע"פ שמנטפין – אין בהם משום הכשר משקה' – ואין חוששים שמא זילף עליהם

יין (תוס' הרא"ש; מאירי ועוד).

היתה גרסה אצל הראשונים 'אין בהם משום משקה', ושני דברים משמיעתנו המשנה. ואף לגרסתנו נראה שהמלים 'אע"פ שמנטפין' חוזרות לפנים ולאחור, לומר שאין חשש יין נסך וגם שאין מכשירין, וכיו"ב מצאנו בלשון רז"ל – ע' במובא בסנהדרין צ).

הרמב"ם בפירושו למשנה פרש שהרובדבניות הן חלות דבש. ולפי זה כוונת המשנה שגם הרבש וגם חלות הדבש מותרים באכילה. [ויש לדקדק הלא לכאורה הדונג אינו ראוי לאכילה. ושמא לא בא להשמיענו אלא משום ההמשך, אע"פ שמנטפין אין בהם משום הכשר משקה. מהרע"ר].

'היכי דמי, אי דליכא דבר טמא בעדרו, פשיטא...' – יש מפרשים השאלה, אם אין דבר טמא בעדרו, אין צורך כלל שישב בצד העדר (כן דעת בני רומי שהשיבו לשר שלום גאון, הובא בשערי דורא פב ובמרדכי כאן. וכן משמעות דברי הרמב"ם (מאכ"א ג, יז) כמוש"כ אחרונים).

ויש מפרשים 'פשיטא' שמועיל יושב בצד עדרו, אבל לא יושב בצד עדרו – לעולם אין מועיל (שערי דורא שם).

יש מפרשים שיטתו, מפני החשש שיביא חלב מעדר אחר שבעיר, ולפי"ז כאשר אין בכל הסביבה חלב טמא – אין חוששים. כך הורה ה'פרי חדש' בתשובתו לבני אמסטרדם. ואולם החתם סופר החמיר בדבר, שכוונת ה'שערי דורא' גם כאשר אין כלל חשש סביר להבאת חלב טמא – אסור. וע' במובא לעיל בדף לה.

'הבוצר לגת – שמאי אומר: הוכשר' – רש"י כאן כתב שהוכשר בזליפת המשקין על הענבים. ואילו הרמב"ם (טומאת אוכלין יא, א) כתב שאפילו לא באו המשקין עליהם כלל הוכשרו, משום גזרה דרבנן. (ע' בהרחבה בשיטות הראשונים, בספר אמרות טהורות להגר"ד וולפסון שליט"א, פסחים סי' מב. וע' יוסף דעת שבת יז, בסיכומים).

דף מ

'איתמר, רב הונא אמר: עד שתהא ראש ושדרה ניכר. רב נחמן אמר: או ראש או שדרה' – נחלקו בבאור הבריייתא 'כל שראש ושדרה ניכר' אם הכוונה לשניהם בדוקא או כל אחד לחוד. וכיוצא בזה נחלקו רב הונא ורב נחמן בשבועות טז. 'רב הונא אמר: בכל אלו תנן, רב נחמן אמר: באחת מכל אלו' (וע"ש בתד"ה תני, וברש"ש).

– יש מפרשים מה שהוצרכו לעיל (לט): לבדוק בקשקשים ולא בדקו בצורת הראש והשדרה – לפי שיש דגים טהורים הדומים לטמאים במבנה הראש והשדרה, ולזה אין סימן אלא בקשקשים. ולאידך גיסא, יש אומרים שאם ראשו ושדרתו כשל טהור – מותר אעפ"י שלא נמצא עליו קשקשים, כי תולים שנשרו או שעדיין לא צמחו (ערמב"ן ומאירי).
ויש אומרים שראוי להחמיר בדבר, כי לא מצאנו בגאונים שיהא סימן בדגים בראש ובשדרה (ערמב"ן